

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

PHẠM THỊ HUỆ

**NHỮNG BIỆN PHÁP NÂNG CAO HIỆU QUẢ DẠY HỌC
BÀI “TÌNH CẢNH LẺ LOI CỦA NGƯỜI CHINH PHỤ”
Ở LỚP 10 THPT**

Chuyên ngành: Lý luận & Phương pháp dạy học Văn - Tiếng Việt

Mã số: 60.14.01 .11

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC GIÁO DỤC

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS. Nguyễn Huy Quát

Thái Nguyên - Năm 2014

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan rằng đây là công trình nghiên cứu của tôi, có sự hỗ trợ từ Giáo viên hướng dẫn là PGS.TS. Nguyễn Huy Quát. Các nội dung nghiên cứu và kết quả trong luận văn này là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất cứ công trình nghiên cứu nào trước đây. Những số liệu trong các bảng biểu phục vụ cho việc phân tích, nhận xét, đánh giá được chính tác giả thu thập từ các nguồn khác nhau có ghi trong phần tài liệu tham khảo. Ngoài ra, luận văn còn sử dụng một số nhận xét, đánh giá cũng như số liệu của các tác giả, cơ quan tổ chức khác, và cũng được thể hiện trong phần tài liệu tham khảo. Nếu phát hiện có bất kỳ sự gian lận nào tôi xin hoàn toàn chịu trách nhiệm trước Hội đồng, cũng như kết quả luận văn của mình.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2014

Tác giả luận văn

Phạm Thị Huệ

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết chân thành nhất tới PGS.TS. Nguyễn Huy Quát. Người thầy khoa học, đã hết lòng tận tình hướng dẫn và giúp đỡ tôi trong quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn này.

Tôi cũng xin chân thành cảm ơn các thầy cô trong khoa Sau Đại học, tổ bộ môn phương pháp dạy học Văn, khoa Ngữ văn, các phòng ban của trường Đại học sư phạm Thái Nguyên đã tạo điều kiện đã tạo điều kiện thuận lợi, giúp đỡ tôi trong quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Tôi xin gửi lời cảm ơn các trường phổ thông, bạn bè đồng nghiệp và người thân trong gia đình đã tạo điều kiện thuận lợi giúp đỡ tôi trong thời gian học tập và nghiên cứu.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2014

Tác giả luận văn

Phạm Thị Huệ

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan	
Lời cảm ơn	
MỤC LỤC	i
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	3
3. Mục đích nghiên cứu	7
4. Nhiệm vụ nghiên cứu	8
5. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	8
6. Phương pháp nghiên cứu	8
7. Giả thuyết khoa học	8
8. Cấu trúc luận văn	9
NỘI DUNG.....	10
Chương 1. CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN CỦA ĐỀ TÀI.....	10
1.1. Cơ sở lý luận.....	10
1.1.1. Vài nét về phương pháp dạy học tích cực	10
1.1.2. Thể loại Ngâm khúc trong văn học trung đại Việt Nam	18
1.2. Cơ sở thực tiễn.....	25
1.2. 1. Ngâm khúc trong chương trình Ngữ văn Trung học phổ thông.....	25
1.2.2. Vài nét về giá trị nội dung và nghệ thuật của “Chinh phụ ngâm”	26
1.2.3. Thực trạng dạy học đoạn trích “Tình cảnh lẻ loi của người chinh phụ” trong nhà trường phổ thông hiện nay.....	32
Chương 2. NHỮNG BIỆN PHÁP NÂNG CAO HIỆU QUẢ DẠY HỌC ĐOẠN TRÍCH <i>TÌNH CẢNH LẺ LOI CỦA NGƯỜI CHINH PHỤ</i>	41
2.1. Đổi mới cách tiếp cận văn bản	41
2.2. Hướng dẫn học sinh tự học.....	45

2. 2. 1. Trước giờ lên lớp.....	45
2. 2. 2. Trong giờ lên lớp.....	50
2.3. Giáo viên vận dụng linh hoạt một số phương pháp dạy học tích cực phù hợp với đoạn trích “ <i>Tình cảnh lẻ loi của người chinh phụ</i> ”.....	50
2.4. Biện pháp tăng cường luyện tập.....	54
2.4. 1. Luyện tập trên lớp.....	55
2.4. 2. Luyện tập ở nhà.....	56
Chương 3. THIẾT KẾ BÀI HỌC VÀ THỂ NGHIỆM SỬ PHẠM.....	59
3.1. Định hướng thiết kế.....	59
3.1.1. Mục đích.....	59
3.1.2. Đối tượng, địa bàn và thời gian thể nghiệm.....	59
3.1.3. Nội dung và phương pháp tiến hành thể nghiệm.....	59
3.2. Giáo án thể nghiệm.....	61
3.3. Đánh giá kết quả thể nghiệm.....	74
3.3.1. Kết quả kiểm tra cụ thể.....	74
3.3.2. Kết luận chung về thể nghiệm.....	75
KẾT LUẬN.....	77
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	79
PHỤ LỤC.....	

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Chúng tôi chọn nghiên cứu đề tài này với những lí do sau:

1. 1. Tác phẩm "*Chinh phụ ngâm*" (được diễn nôm từ nguyên tác Hán văn của Đặng Trần Côn) là kiệt tác hàng đầu của văn học trung đại Việt Nam, bên cạnh "*Cung oán ngâm khúc*" (Nguyễn Gia Thiều), Truyện Kiều (Nguyễn Du), Thơ nôm (Hồ Xuân Hương)...Giá trị nội dung, nghệ thuật và thể loại độc đáo của *Chinh phụ ngâm* đã tạo cho tác phẩm này sớm có vị trí xứng đáng trong nhà trường Việt Nam từ nhiều thập kỉ qua. Đây cũng là lí do khiến cho tác phẩm này có mặt trong chương trình Ngữ văn lớp 10 THPT hiện hành, với đoạn trích được đặt tên là "*Tình cảnh lẻ loi của người chinh phụ*".

Về "*Chinh phụ ngâm*", có nhà nghiên cứu cho rằng: Tác phẩm của Đặng Trần Côn - dịch giả Đoàn Thị Điểm là kiệt tác hàng đầu của văn học cổ điển Việt Nam. Trải qua hơn hai thế kỉ đến nay, *Chinh phụ ngâm* luôn giữ nguyên giá trị của một viên ngọc thi ca, một tác phẩm làm vẻ vang cho xứ sở "*nổi tiếng thi thư*". Tác phẩm phản ánh chiến tranh phong kiến phi nghĩa, cả một dân tộc bị chấn thương do nội chiến kéo dài hàng thế kỉ. Với "*Chinh phụ ngâm*", lần đầu tiên người phụ nữ - "đối tượng mà nền văn học cũ không dám nhắc đến" trở thành "hình tượng" trong văn học. Lần đầu tiên, tâm trạng con người đi vào thơ ca không phải chỉ bằng những khoảnh khắc có tính lát cắt mà được soi chiếu trong tính nguyên khối của nó với tất cả những góc độ sáng - tối. Cũng lần đầu tiên, cá nhân con người, cuộc sống và số phận con người mà cụ thể ở đây là người phụ nữ và bi kịch của họ trở thành đối tượng của văn học. Vì thế, nghiên cứu *Chinh phụ ngâm* và đoạn trích ở sách giáo khoa (SGK) phổ thông, dưới góc độ phương pháp dạy học (PPDH) để nâng cao chất lượng bài học môn Ngữ văn, đó là lý do đầu tiên của đề tài này.

1. 2. Chinh phụ ngâm là một tác phẩm có giá trị to lớn về nội dung và nghệ thuật, nhưng tác phẩm này cũng có những khó khăn đối với việc tiếp nhận của học sinh, thường gọi là "khoảng cách tiếp nhận". Khoảng cách này biểu hiện ở những khía cạnh khác nhau, như: giữa học sinh với văn bản tác phẩm, chủ yếu về lịch sử, văn hóa, từ ngữ cổ, điển tích, điển cố... Những yếu tố lịch sử - văn hóa, những diễn biến tâm trạng của người chinh phụ... được thể hiện trong tác phẩm và đoạn trích vẫn có khoảng cách nhất định đối với học sinh lớp 10 ở lứa tuổi 15, 16 hiện nay. Khoảng cách ấy chính là "rào cản" hạn chế đến việc tiếp nhận của học sinh. Thêm vào đó, người tiếp nhận văn bản dù muốn hay không cũng phải có hiểu biết nhất định về thời đại, môi trường văn hóa trung đại, tư tưởng ý thức hệ chính thống ở xã hội phong kiến, đặc biệt là hình mẫu người chinh phụ (xếp bút nghiên theo việc đao cung) và người chinh phụ, vốn con nhà dòng dõi khuê các, nay đã đi vào quá khứ xa xăm. Tất cả những điều nói trên đã gây ra sự cản trở cho học sinh khi tiếp xúc với văn bản tác phẩm. Trong dạy học tác phẩm văn chương, việc xác định được khoảng cách tiếp nhận ở học sinh là vô cùng quan trọng và cần thiết, vì điều đó giúp người giáo viên xác định được đối tượng tiếp nhận của mình để trong thực tế dạy học, đề ra những biện pháp, phương pháp phù hợp với khả năng nhận thức của học sinh. Vì lẽ đó, chúng tôi muốn đi sâu nghiên cứu đề tài này, với hy vọng giải quyết phần nào khó khăn của người dạy và người học, nhằm nâng cao hiệu quả bài học *"Tình cảnh lẻ loi của người chinh phụ"*. Đó là lí do thứ hai khiến chúng tôi chọn đề tài luận văn: "Những biện pháp nâng cao hiệu quả dạy học bài *"Tình cảnh lẻ loi của người chinh phụ"* ở lớp 10 THPT".

1. 3. Mặc dù đã có những công trình nghiên cứu, sáng kiến kinh nghiệm, giáo án mẫu cũng như sách giáo viên, thiết kế bài giảng... bàn luận về đoạn trích này nhưng trong quá trình dạy học, giáo viên vẫn còn gặp những khó khăn ở những khía cạnh khác nhau.

Vì giá trị nội dung, nghệ thuật và nét độc đáo của thể loại mà *Chinh phụ ngâm* đã được đưa vào giảng dạy ở nhà trường phổ thông từ lâu, mặc dù có sự thay đổi đoạn trích ở vài ba lần cải cách giáo dục. Trong thời kì kháng chiến chống Pháp, do ảnh hưởng về mặt nội dung phản ánh chiến tranh phong kiến kéo dài thương tâm, nỗi buồn bị xem là cảm giác tiêu cực, không phù hợp với chủ trương chống ủy mị nên tác phẩm này không được đưa vào giảng dạy trong nhà trường. Sau ngày hòa bình lập lại (1954) tác phẩm tiếp tục có mặt trong chương trình văn học ở nhà trường phổ thông.

Từ năm 2006, *Chinh phụ ngâm* được trích giảng trong chương trình Ngữ văn lớp 10, với tên gọi là *Tình cảnh lẻ loi của người chinh phụ*. Sách giáo khoa (SGK) Ngữ văn 10 (bộ cơ bản) chọn giảng 24 câu trích từ bản dịch *Chinh phụ ngâm* từ dòng 193 đến dòng 216, bộ nâng cao chọn giảng đoạn trích gồm 36 dòng, từ 193 đến 228. Đã có rất nhiều bài viết về đoạn trích này. Tuy nhiên, khi bắt tay tiến hành bài học, người dạy vẫn gặp khó khăn ở từng hoạt động cụ thể. Vấn đề đặt ra là, trước yêu cầu đổi mới PPDH hiện nay, phải làm như thế nào, cần có những biện pháp khả thi gì để khắc phục được những khó khăn nói trên nhằm nâng cao hiệu quả tiếp nhận bài học cho học sinh? Đó là lí do thứ ba khiến chúng tôi nghiên cứu đề tài này

2. Lịch sử vấn đề

Chinh phụ ngâm là tác phẩm trữ tình, là tâm sự giải bày của người chinh phụ khi tình yêu và hạnh phúc bị chia cắt bởi chiến tranh phong kiến.

"*Chinh phụ ngâm*" được dịch ra quốc âm (tương truyền là của nữ sĩ Đoàn Thị Điểm người cùng thời với Đặng Trần Côn) và thành công tuyệt vời của bản dịch hiện hành đã có giá trị quyết định làm cho khúc ngâm được phổ biến rộng rãi trong đông đảo bạn đọc Việt Nam trên hai thế kỷ qua. Kể từ khi bản dịch "*Chinh phụ ngâm*" được giới thiệu đến nay đã có nhiều người nghiên cứu, tìm hiểu trên các bình diện khác nhau.

2.1. Những công trình nghiên cứu về *Chinh phụ ngâm*

Tác phẩm *Chinh phụ ngâm* từ lâu đã thu hút sự quan tâm của nhiều nhà nho trung đại như Ngô Thì Sĩ, Phan Huy Ích....Trước cách mạng tháng Tám cũng có một số nhà phê bình quan tâm đến khúc ngâm như Nguyễn Đỗ Mục, Dương Quảng Hàm.

Lương Văn Đàng - Nguyễn Thạch Giang - Nguyễn Lộc trong cuốn *"Những khúc ngâm chọn lọc"* Nhà xuất bản Đại học và Trung học chuyên nghiệp, Hà Nội - 1987 (tập 1) nói về thể loại ngâm khúc và mở đầu là *"Chinh phụ ngâm"*. Cuốn sách có nói về tác giả, dịch giả, giới thiệu được những nét cơ bản về nội dung và nghệ thuật của tác phẩm. Các tác giả đã đưa ra được những nhận xét: *"Chinh phụ ngâm khúc" đã nói được những vấn đề của thời đại bằng chính tiếng nói của thời đại. Thế kỷ XVIII, con người được phát hiện, vươn lên đòi quyền sống, quyền yêu đương tự do, một trào lưu có tính chất nhân đạo chủ nghĩa sâu sắc đã thấm nhuần vào từng tác phẩm, trong đó có những tác phẩm ngâm khúc* [5, tr14].

Tác giả Ngô Văn Đức cũng xác định *"Chinh phụ ngâm khúc phản ánh một vấn đề nóng hổi của thời đại là tiếng nói chống chiến tranh phi nghĩa và khát vọng hòa bình của nhân dân, tác phẩm là lời than thở triền miên, da diết của người phụ nữ có chồng ra trận"* [6, tr24].

Đặng Thanh Lê - Hoàng Hữu Yên - Phạm Luận trong cuốn giáo trình *"Văn học Việt Nam nửa cuối thế kỷ XVIII - đầu thế kỷ XIX"*- Nhà xuất bản giáo dục, Hà Nội 1999, cũng đã đề cập đến các mặt cơ bản về nội dung và nghệ thuật của tác phẩm *Chinh phụ ngâm*. Các tác giả cũng đã nói về tâm trạng của người chinh phụ với những ước mơ, khát vọng tình yêu lứa đôi một nhu cầu chính đáng phù hợp với "luật lệ của tự nhiên" [21, tr57].

Tuy nhiên, các tác giả lại nhấn mạnh hơn ở tiếng nói chống chiến tranh phong kiến của tác phẩm mà chưa đi sâu vào việc phân tích nội tâm của hình

tượng người chinh phụ để nêu rõ những khát vọng hạnh phúc, ý thức cá nhân của nhân vật.

Cuốn giáo trình "*Văn học Việt Nam nửa cuối thế kỷ XVIII - hết thế kỷ XIX*"- Nhà xuất bản Giáo dục - Hà Nội 2001 của Nguyễn Lộc, nghiên cứu về "*Chinh phụ ngâm*" theo hướng đi sâu mở rộng hơn về các khía cạnh của tác phẩm, về hình ảnh cuộc chiến tranh phong kiến trong tác phẩm, về hình ảnh người chinh phụ và có nói đến một số vấn đề về nghệ thuật, như: tính chất ước lệ tượng trưng, nghệ thuật biểu hiện tâm trạng, thành công của bản dịch hiện hành, và đặc biệt tác giả nói đến những tâm sự của người chinh phụ trong buồn thương, cô đơn, sầu muộn.

2.2. Những công trình, tài liệu phục vụ cho giảng dạy đoạn trích "*Tình cảnh lẻ loi của người chinh phụ*" trong nhà trường

Khi nói đến "*Chinh phụ ngâm*" với việc giảng dạy tác phẩm này trong nhà trường, trước tiên cần nhắc đến cuốn "*Giảng văn Chinh phụ ngâm*" của giáo sư Đặng Thai Mai, xuất bản năm 1950 tại Thanh Hoá, tái bản năm 1992 tại Hà Nội. Ở cuốn sách này, tác giả đã phân tích toàn diện về tác phẩm với những phát hiện mới về con người trong *Chinh phụ ngâm*. Tác giả nêu tổng quát: Con người ở đây chỉ có một phương diện đáng lưu ý, đó là con người tâm lý.

Thạch Trung Giả trong cuốn "*Văn học phân tích toàn thư*" (1973) đã phân tích, thẩm bình các đoạn tiêu biểu, đồng thời phân tích khúc ngâm một cách toàn diện. Trong quá trình phân tích, nội dung cơ bản mà tác giả đề cập đến là hình tượng người chinh phụ với tâm trạng theo các cung bậc nội tâm khác nhau.

Trần Quang Minh và Đinh Thị Khang trong cuốn "*Nhà văn và tác phẩm trong nhà trường*"- Nhà xuất bản giáo dục, 1999 khi phân tích trích đoạn "*Trông bốn bề*" cũng đã làm nổi rõ tâm trạng buồn bã của người chinh phụ.

Đoạn trích "*Tình cảnh lẻ loi của người chinh phụ*" được đưa vào chương trình sách giáo khoa Ngữ văn từ năm 2006. Cho đến nay, đã có nhiều công